

"Toplumsal Uzlaşmayla Oluşmuş Kurumlar ve Haklar Tasfiye Edilecek"

*Aziz KONUKMAN
Gazi Üniv. Yrd. Doç. Dr.
Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu Üyesi*

Geçtiğimiz aylarda patlayan krizin temel nedenleri nelerdir? Başbakan'la Cumhurbaşkanı'nın tartışmasının ardından yaşananları değerlendirebilir misiniz?

Herşey bir kavgayla mı başladı? Son krizi tartışanlar, Cumhurbaşkanı mı haklıydı, Ecevit mi haklıydı üzerinden taraf oldular. Bence bu son derece yüzeysel bir değerlendirme, çünkü krizin çok önceden şartları oluşmuş, Kasım'da sinyallerini vermişti ve ekonominin ciddi biçimde sıkıntılı olduğu göstergelerle orta yerdeydi. Ama şu da bir gerçek; bu tür beyanlara da bizim ekonomik yapımız çok duyarlı. Örneğin Fransız ekonomisi, Fransız kapitalizminin üst düzey yöneticilerine ya da politik oyuncularına bu kadar duyarlı değil. Bizde ise yukardaki politikacıların yaptıkları açıklamaların ekonomiye muazzam bir etkisi var. Fransa'da başbakanla Cumhurbaşkanı kavga etti ama sorun çıkmadı, bizde çıktı. Peki niye böyle kırılğan bir ekonomi var? Siyasetçiler biraz nezle olduğunda niye bu nezle tüm topluma yayılıp grip salgınına dönüşüyor? Bunu tartıştığımız zaman olay 1989'daki meşhur 32 sayılı kararnameye kadar gidiyor. 32 sayılı kararname şu demek: kısa vadeli sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve Türk lirasının konvertibl hale getirilmesinin adımlarının atılması. Yabancı sermaye dışardan zaten doğrudan yatırım olarak geliyordu, onda bir kısıt yoktu ama portföy yatırım olarak gelemiyordu. Yani borsaya girip hisse senedi, ya da devlet kağıtlarından alamıyordu, ya da bankalarda vadeli vadesiz mevduat açamıyordu. 32 sayılı kararlar birlikte yabancı sermayenin bu tür imkanları, yani TL cinsinden finansal araçları kullanabilmesinin önü açıldı. Bu ne demek? Sermaye kısa süreli, mesela 1 yıl içerisinde Türk lirası cinsinden istediği araçlara parasını yatırabilir ve istediği zaman geri döner. Sermayenin önünde hiçbir kısıtlaması yoktu. Nitekim 89'dan günümüze kadar baktığımız zaman büyüme rakamları ilginç bir manzara oluşturuyor. Bu sıcak paranın girdiği dönemlerde ekonomi büyüyor, sıcak paranın ayrıldığı dönemlerde ekonomi daralıyor. Bu büyümeler iktisatçıların çok önemseydiği anlamda sabit sermaye yatırımlarına dayanan büyümeler değil. Daha çok tüketime dayalı, ithalata dayalı dolayısıyla sağlıklı olmayan, yapay büyümeler. Yani ekonomi dış kaynağın dış şoklarına maruz kalan ve Godot'u bekler gibi sürekli oradan gelecek olan parayı bekleyen bir ekonomiye dönüştü. Dolayısıyla siyasi aktörlerin en ufak bir riske yol açabilecek ya da politik riski yükseltebilecek herhangi bir açıklaması bu ekonomiyi sermayenin giriş ve çıkışına son derece duyarlı bir hale getiriyor.

Sermayenin girişi aslında ekonomik faktörlere bağlı. Yani yüksek faiz ve aşırı değerli Türk lirası politikası var. Bunu izlerseniz sermaye geliyor. Türk lirası aşırı değerli olduğu için faiz ile kur arasındaki marj yabancıların cebinde kalıyor; dolayısıyla sistem böyle devam ettiği sürece paranın çok ciddi olarak kaçışına gerek yok. Sürekli olarak giriş çıkışlar olabilir ve sistemin istikrarı fazla bozulmaz. Burada istikrarı bozabilecek olan şey ülkenin politik riskleridir. Kısa vadeli sermaye herhangi bir sezgiyle herhangi bir tehlike algıladığı zaman ekonomik getiriye bakmaz ve ülkeyi derhal terkeder, yani ülkeden kaçır. İşte o an kriz çıkmış oluyor. 95 ya da 96 yılında kısa vadeli sermayenin yıllık getirisi dolar bazında yüzde 40-45 idi. Yani ülkeye 100 dolar getiren yabancılar yıl sonunda 40-45 dolar kazanıyordu. Halbuki ülkesinde kalsaydı, bu getiri en fazla yüzde 8-10 olacaktı. Böylesine cazibeli bir ortam. Büyüme de bir başkasının parasıyla gerdeğe girmek gibi bir biçimde gerçekleşiyor. Yani bütün düğün masraflarının başkaları tarafından yapıldığı bir evlilik. Düğün için parayı verenlerin her an "kardeşim ödeyin şu bizim masrafları" demesi ihtimali var. O an geldiği zaman sistem hemen şoklara giriyor. 94'te meşhur 5 Nisan kararlarında, geçen yıl Kasım ayında yaşadığımız buydu.

32 sayılı kararlar beraber Türkiye'nin ulusal politikalarını, makro iktisat politikalarını oluşturacak olan hükümetlerin elindeki araçlar giderek elinden alınmış oldu. Ne demek bu? Yüksek faiz yapacaksın, aşırı değerli kur politikası izleyeceksin. Çünkü, ancak bu mekanizmayla yabancı sermayeyi ülkeye çekebiliyorsun. Dolayısıyla birbirlerinden bağımsız bir faiz ve döviz kuru politikası yok. Halbuki bunlar birbirlerinden apayrı araçlar. Faiz politikası benim elimden gidince, döviz politikası da buna bağımlı olunca benim kendi büyümemi kendi araçlarımla yönlendirebilme imkanım elimden alınmış oluyor. Faiz

politikası para politikasının bir aracıdır, maliye politikasıyla vergi koyarım vs. bunlarla da büyümeyi belli bir patikaya oturtmuş olurum.Şimdi bu araçlar elimden alınmış oldu. Yani küreselleşme bizde iktisat politikası araçlarını devre dışı bıraktı. Bu yüzden yaptığın plan, yıllık program göstermelik hale geliyor. Bütçenin yıllık programla bir bağlantısı kalmıyor. Bu durumda, büyüme tamamen dışardan gelecek kaynağın,sıcak paranın giriş ve çıkışına endeksli hale geliyor. Hükümetler bu sistem içinde adeta devre dışı kalmakta. O yüzde ulusal devlet bitti mi bitmedi mi tartışmaları yapılıyor.

Krizde IMF'nin rolü ne oranda? Örneğin stand by anlaşması neler getiriyordu?

Stand by anlaşmasıyla daha da yeni bir durum oldu. Bu anlaşmanın pekçok iktisatçı tarafından bir iktisat programı olarak değerlendirilmesini eleştiriyorum. Stand by anlaşması salt bir istikrar programı değildi; Cumhuriyet'in başından beri, iyi kötü, işçisiyle köylüsüyle bir uzlaşma sonucu oluşturduğumuz ve işçi sınıfının kavgalarıyla belirli düzeylere getirilmiş bazı hakların ve kurumların tasfiyesini öngören bir yapısı var. Tarım politikasına, destekleme politikasına karşı. Düşünebiliyor musunuz? Düşük taban fiyatları politikası, destekleme alımları, sübvansiyonlar aklınıza gelebilecek pek çok önlem vardı ve bunlar sadece popülist hükümetlerin getirdiği şeyler değildi. Oradaki insanların, birliklerin, kooperatifleşmenin de getirdiği kazanımlardı bunlar. Bunların tasfiyesi öngörülüyor.

Diğer taraftan sosyal güvenlik yok ediliyor, zaten önemli bir kısmını da deprem döneminde tam bir vurgunla yok etmişlerdi. O hırgür arasında tahkimi, "mezarda emeklilik" yasasını geçirmişlerdi. Ama henüz hastaneler falan kamunun denetiminde. Önce bunları özerkleştirecekler, sonra da sağlığı ve eğitimi sermayenin yeni yatırım alanları olarak devredecekler. Takvimi oluşmuş durumda, Meclis'in önüne sırayla getiriyorlar. Telekom'un şu andaki değerini düşünün, satmaya kalksalar kelepirci bir fiyatla gidecek. O kadar cazip hale getirdiler, stratejik ortağa genel müdürlük vermeler falan. Buna rağmen bile satılabilme imkanları son derece güç. Israrla satış tarihi vermeleri demek bunların ucuza elimizden alınması demek. Tabii bu satışların toplumsal maliyetlerinden şu anda bahsetmiyoruz. Son derece stratejik bir sektörün bizim elimizden alınması nelere yol açar? Ben Telekom'un rolünü Sümerbank'ın geçmişte oynadığı role benzetiyorum. Sümerbank Türk sanayisinin tüm mühendis ve teknisyen kadrolarının yetiştiği bir okuldur. Makinacı, elektrik mühendisi, tekstilcisi oraya gitmiş. Ve aynı şekilde üçüncü sanayi devriminin yaşandığı, elektronik ve bilgi işlem alanında muazzam gelişmeler olduğu günümüzde Telekom da aynı görevi üstleniyor. Böylesine birikim sağlayabilecek bir kuruluşu yabancılara teslim ediyorsunuz. Böylece, bu ve benzeri düzenlemelerin yer aldığı sözde reformlarla yetmiş yıllık kazanımlarımız yok edilmeye çalışılıyor.

Peki hükümet programı nerede? Orada böyle şeyler yazmıyor. Partilerin seçimlerden önce yaptıkları vaatlerde de böyle şeyler önemli ölçüde yok. Biliyorsunuz hükümet programları parlamentoda onaylanıyor. Halbuki, stand by hükümetin bir bakanı ve bir bürokratının imzasıyla geçerlilik kazanıyor.

Aslında Anayasa'ya aykırı bu; çünkü hükümet programlarının onaylanması mecliste olurken stand by anlaşmasının onayının icraya bırakılması ve üstelik meclisin çıkaracağı yasaların burada taahhüt ve bir takviminin verilmesi meclisi otomatikman devreden çıkarıyor ya da üzerlerinde baskı kuruyor. Geçmişte aynen yargıya yaptıkları gibi tek tek milletvekillerini tutacaklar, "Kardeşim sen para gelmesini istemiyor musun? Nasıl Anayasa'ya aykırı diye bunları engellemeye çalışıyorsun? Ekonominin düzelmesine nasıl engel olabilirsin" diye baskı yapacaklar. Hatırlarsınız, tahkim tartışmaları sırasında bir kısım sol görüşlü hukukçular bile bu tür baskılar nedeniyle geri adım atmak zorunda kalmışlardır.

Parlamento devre dışı kalınca ilk bakışta hükümetin çok güçlendiği sanılabilir. Hayır, hükümet de pek çok yetkisini kurullara devrediyor. Kurullarda kimler var; bürokratlar. Tam bir siyasetsiz toplum özlemi. O zaman niye seçim yapılıyor? Teknokratlardan oluşan kurullarla 12 Mart gibi hükümet biçimleri yaşıyoruz aslında. Yok telekomünikasyon üst kurulu, bankacılık üst kurulu, elektrik piyasası üst kurulu. Literatürde piyasa tökezlemesi (market failure) ve devlet tökezlemesi (government failure) diye iki kavram vardır. Yetmişli yıllarda piyasaların tökezlediği iddiaları ortaya atılırdı ve onun için de mutlaka planlamanın devreye girmesi gerektiğinden bahsedilirdi. O yıllarda daha çok OECD de devreye girerek projeplan bağlantıları kurulmaya çalışıldı. Hatırlarsanız, o dönemler hemen hemen bütün kamu kuruluşlarının projecilik deneyimlerinin çok zenginleştiği yıllardır. Neredeyse her kamu kuruluşunun bir proje dairesi

oluştı ve hükümet müdahaleleri çok kutsandı. Daha sonra 80'li yıllarla beraber tam tersine kamu müdahalesinin ne kadar kötü olduğu, kamu müdahalesi sonucu ekonominin nasıl krizlere girdiği tartışıldı ve inanılmaz bir şekilde piyasa yüceltildi. Şimdi görülüyor ki gerek stand by anlaşmasının uygulamaları, gerekse 80'li yıllardaki uygulamalar piyasanın tam tersine çok güvenilir bir araç olmadığını bize gösterdi. Piyasa başıboş bırakıldığı zaman bu tür krizleri çok rahat bir şekilde ortaya çıkarıyor. Bu tür krizlerin ortaya çıkmaması için hükümet müdahalesinin zamanında yapılmasının ne kadar gerekli olduğunu bir kez daha gördük.

Nitekim, tahmin ediyorum, aynı rahatsızlığı hükümet de hissetmiş olmalı. IMF yıllardır sabit kur sistemini eleştirmede mi? Ama aynı IMF gördü ki döviz piyasasını başıboş bıraktığın zaman model sorun yaratıyor. Dolayısıyla orada çıpa sistemini (döviz kurunda çıpa dedin mi sabit kur sistemi anlaşılıyor) gündeme getirdiler. Doğrudur yanlıştır o ayrı, ama önemli. Kurulları getirmekle ve icranın önemli yetkilerini kurullara devretmekle aslında piyasaya güvenilmediğini göstermiş oldular. Elektrik piyasasını düzenlemek için bilmem ne kuruluna ihtiyaç var. Piyasa kendiliğinden bu sorunları çözüyorsa ne gerek var böyle bir kurula? O yüzden aslında bu kurulların önerilmesi piyasa başarısızlığının zımnen kabulüdür. Ben elektrik piyasasını bununla düzenleyeceğim demek, elektrik piyasasının kendi başına işleyemeyeceğini kabul etmektir zaten. Ya da döviz piyasasında şu müdahaleyi yapacağım demek bu anlama gelir. Son krize gelince; stand by anlaşmasının yapısal reform dedikleri bölümü çok yeni şeyler değil. 80'li yıllar IMF'li yıllar olsun olmasın politikaların özü hiç değişmedi. Hep Dünya Bankası ve IMF doğrultusunda politika yürütüldü. Bu politikaların bir ayağı eksikti: yapısal uyum bölümleri. Dünya Bankası kredi verirdi ama çok da istenilen sonuçları alamıyordu. Daha sonra gözetim anlaşması imzalandı ve orada yapısal uyumun gerektirdiği bir yığın programı tamamladılar. Daha önce sözünü ettiğim erken emeklilik yasası ve tahkim bunun tipik birer örneğidir. Sonuçta eksik kalanları da politik iradeyi devre dışı bırakarak ve toplumda fazla bir tartışma yaratmadan bir çözüm yolu bulmak gerekiyordu. Bunun da yolu stand by anlaşmasından geçiyordu. Dolayısıyla anlaşmanın politik yönünü görmezden gelip sadece bir istikrar paketiymiş gibi algılamak çok büyük bir yanlıştır. Hükümet sözcülerinin zaman zaman yaptığı açıklamalara bakarsanız zaten o bölümden vazgeçtiklerini söylemiyorlar. "İflas etti" denilen o bölüm değil. Sadece istikrar paketine ilişkin önlemlerin iflas ettiğini söylüyorlar.

İstikrar paketine gelince; yeni düzenlemede daha tuhaf şeyler oldu. Para kurulu gibi bir kurumsal düzenleme önerisi vardı, Türkiye bunu kabul etmedi ama para kurulu aslında otomatikman, pasif bir şekilde oluşturuldu. Bu sistemde bir muhasebe kuruluşu gibi görev yapıyorsun. Sadece rezervleri azaltıp artırabiliyorsun, içeriye döviz girdiği zaman para basıyorsun, döviz çıktığı zaman parayı piyasadan çekiyorsun. Merkez Bankası'nın bugünkü işlevi bu. Sıcak para hareketinin olduğu bir yerde zaten para politikası araçlarını çok etkin bir şekilde kullanamıyorsun. Stand by anlaşmasıyla o potansiyel imkan da elinden alındı ve artık o araçları kullanamama sözleşmeye bağlandı. Dolayısıyla sıcak paranın getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldıracabilecek bütün para politikası araçları fiilen ve hukuken Merkez Bankası'nın elinden alındı ve Merkez Bankası adeta bir para kredi kuruluna dönüştürüldü zaten.

Şimdi döviz girdi içeriye para bastık. Para basınca faizler düşer. Faizlerin aşırı derecede düşmesini engelleyecek politikalar iktisatçılar tarafından bulunmuş; sterilizasyon politikaları deniyor. Böyle durumlarda Merkez Bankası açık piyasa işlemine başvuruyor ve fazla parayı emebiliyor. Bu ne demek? İçeriye giren dövizin mikrop yaratıcı etkisi, bu kadar düşük faizle ekonomiyi aşırı büyümeye, sağlıksız büyümeye getirebiliyor. İşte bunun olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak politikalardan birisi açık piyasa işlemleridir. Ekonomide eğer fazla bir ulusal para varsa bunu emebilmek, mikroplardan arındırabilmek yani sterilize edebilmek mümkün. MB müdahale eder, piyasadaki parayı alır ama bu araç elinden alındı. Keza aynı şekilde, bankacılık kesimindeki munzam/rezerv karşılık oranlarının yükseltilmesi veya toplam kredi stoku üzerine sınır sektirilmesi gibi diğer sterilizasyon politikaları ve araçları da devre dışı kaldı. Ayrıca sterilizasyon dışı işlemler, yani "talep daraltıcı" politikalar ve araçlar da elinden alındı. Dolayısıyla ekonomi dış şoklara inanılmaz ve korumasız bir şekilde maruz kalabiliyor. Hastanın hemen mikrop kapıp aşırı bir şekilde patolojik bir duruma düşmesi çok kolaylaştı. Örnek verelim: Son durumda ne oldu? Kısa vadeli döviz içeriye girdi, Merkez Bankası hemen para bastı. Para basınca hepimiz şaşırдық, iyi hatırlayın faizler olağanüstü biçimde düştü. Faizler düşünce hemen tüketim harcamaları artmaya başladı çünkü tüketici kredilerini devreye soktular. Bu reel sektörün de hoşuna gitti. Burada ters bir

durum var. Reel sektör ihmal edildi deniyor, böyle değil. Tüketim kredileri artınca insanlar inanılmaz bir tüketim çılgınlığına girdi. Geçenlerde yayınlandı; ithal otomobil satışında patlama var. Programın adı ise istikrar programı. Bir istikrar programı uygulandığını düşünün, tüketim patlıyor! Tam tersine kemerler sıkılır. Adamın maaşı aslında küçülüyor ama ona sahte bir refah dağıtıldı. Satın alma gücümüz gerçekten azaldı ama kredi kartları sayesinde hepimiz sahte bir alım gücüne sahip olduk. Bize ait ama gelecekte tüketmemiz gereken bir parayı çok düşük faizlerle bize tükettirdiler ve bu çok cazip geldi. İthalat patladı. Sonuçta büyüme oranı öngörülenin çok ötesine gitti. Tabii böyle olunca başlangıçta öngörülen cari işlemler açığı da patladı. Öngörülen açık o kadar düşüktü ki, 2.9 milyar dolar gibi bir rakamdı. Sonra revizyon yaptılar 4.8 milyar dolar dediler. Kasım sonu itibariyle gerçekleşen cari açık 9.6 milyar dolar oldu. İlk rakam nerede bu rakam nerede? Gerçi, model bir açık öngörüyordu, ama bu boyutta değil. Bu kadar çok kırılgan bir ekonomide bu sürpriz bir sonuç değil. Fazla şaşırarak bir şey yok. Cari işlemler açığının bu kadar patladığı bir yerde siz sabit kuru tutabilir miydiniz? Mümkün değil. Nitekim öyle oldu. Kur dalgalanmaya bırakıldı.

Onca övgüye mazhar olan Cottarelli neden apar topar gönderildi?

Dostlar alışverişte görsün meselesi bu. Aslında Cottarelli programın en kritik anında çok önemli bir şey söyledi ama maalesef iki şeyi aynı anda söyledi. Memur maaşlarının düşürülmesi gerektiğini, geçmiş kayıpları karşılamaktan vazgeçmemiz gerektiğini. Ama aynı anda savunma giderleriniz bütçe dışı kaynaklardan çok yüksek, bunu aşağıya çekin önerisi. Çok ilginçtir Ecevit bu açıklamanın hemen arkasından ulusal bağımsızlık kavramını hatırladı ve IMF temsilcisini azarladı. Kırmızı halılarla Cottarelli'yi karşılayanlar, uluslararası tahkime imza atanlar, Telekom'un özelleştirilmesini IMF'nin direktifleriyle yapmaya, stratejik ortağa genel müdürlük vermeye kalkanlar, geceyarısı kamu bankalarını tek bir bakana bağlayarak kanunda değişiklik yapanlar birden Cottarelli'nin kırk yılın başında son derece doğru söylediği bir şeyi görmezden geldiler. Yürekler acısı bir durum.

Krizden hemen sonra internet gazetelerinde "Bu işler oluyor da birileri Tahtakale'den yüksek miktarda dolar satın alıyor. Tahtakale'de dolar basma makinası mı var? Türkiye'nin en büyük kara para aklama operasyonu yapılıyor son günlerde" şeklinde haberler çıkmıştı...

Çok güzel bir nokta bu. Bir de şöyle düşünelim. İhracat nakit dövizle yapılan bir şey değil. Döviz cinsinden şeyler vardır. Menkul kıymetler gibi. Onlar da paradır. Efektif döviz nakit olandır. Tahtakale'den toplanan efektif döviz. İstedikleri kadar toplasınlar toplam dövizin içinde efektif dövizin payı çok az. Yani dolar toplayarak döviz krizinde tedbir alman çok zor. Akla şu soru geliyor: efektif döviz çok az derken biz kayıtlı ekonominin boyutlarıyla söylüyoruz bunu. Acaba kayıt dışı ekonominin, kara para, yeraltı ekonomisinin boyutları ne kadar? Yeraltı ekonomisi iki kalemden oluşuyor. Birincisi kayıt dışı ekonomi, ikincisi yasadışı faaliyetlerden elde edilen para. Biz bu ikincisinin boyutlarını bilmiyoruz. Bu boyutlarda bir nakit temini söz konusuysa o zaman ciddi bir sorun var demektir. Hiçbir iktisatçı bilmiyor orada neler olduğunu. Hatta kayıt dışı ekonominin bile boyutları çok iyi bilinmiyor. Duyularımız ve gözlemlerimiz gerek kayıt dışı gerekse yasa dışı faaliyetlerin (uyuşturucu, beyaz kadın ticareti gibi) giderek arttığı yönünde. Ancak bu bir ölçüye vurulabilmiş değil.

Çözüm önerilerine baktığımızda neo liberal iktisatçıların söyledikleri revaçta. Krizin geleceğini göremeyenlere hala itibar edilmesini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Devletin küçültülmesi söylemiyle bunun çerçevesinde yapılan düzenlemelere acilen son vermek gerekiyor. Şu yanılısamın içine girmemek gerekir. Bunu özellikle ikinci Cumhuriyetçiler çok seslendiriyorlar: devlet küçülürse, yatırımlardan elini çekerse, kamu harcamaları azaltılırsa, KİT'ler küçülürse jandarma devlet küçülecektir, böylece demokrasi gelişecektir. Bu gibi önermeler safstadır. Bunların hiçbir tarihsel gerçeklikleri yoktur. Yani bu analizlerin tarihte tekabül ettiği bir karşılıkları yoktur. Bunun tipik örneği Şili'dir. Şili'de IMF ve Dünya Bankası patentli politikalar uygulanmıştır Friedman'ın öğrencileri tarafından, devlet küçültülmeye çalışılmıştır ama devletin jandarmalık rolü, kontrgerilla ya da derin devlet küçülmemiştir; inanılmaz derecede büyümüştür. Bu tür yanılığalar topluma bu liberal entellektüel kesimler tarafından enjekte edilmeye çalışılıyor. Şiddetle yanlışlığını duyurmamız lazım.

Daha farklı bir ekonominin mümkün olduğu da düşünülüyor. Türkiye de devletçilik, devletten geçinme ve sermayeye kaynak aktarma olduğu için kamu alanıyla devlet kavramı birbirine karıştırılıyor.

Elbette, sermayenin devletten geçinmesi başka bir şey, devletin bir de sosyal boyutunun olması başka bir şey. Sağlık, eğitim hakları devletin kendi başına lütfedip verdiği haklar değil. Kavgayla alınan haklar; yani parasız eğitim, parasız sağlık dediğimiz haklar tepeden verilmiş değil ki. Dolayısıyla bunları kısacağız, devlet küçülecek o zaman demokrasi gelecek. Bu biraz da sivil toplumu devletin karşıtı gibi ele alan anlayışlardan ileri geliyor. Halbuki sivil toplumla devlet birbirinin karşıtı değil birbirlerini tamamlayan unsurlardır. Depremde ne oldu? Hep şu anlayış yayılmaya çalışıldı: Gördünüz mü sivil toplum örgütleri depremden şahlandı, yaşasın Akut, sivil toplum dayanışması vs. Kimse şunu sormadı: Niye devlet sessiz kaldı? Devleti küçülttüğünüz için, devleti buralardan çektiğiniz için sessiz kaldı. Devletin imar planlarını denetlemesini ortadan kaldırdığımız için böyle oldu. Yani siz özel sektörü denetimsiz olarak geliştirdiniz, kamuyu da oradan çektiniz; özel sektör depreme dayanıksız evler, işyerleri yaptı, bölgenin jeolojik etüdlerini hiçe saydı. Hep bunlar deregülasyon dedikleri, yani kamunun müdahaleden uzaklaştırılması sonucu oldu.

Devleti küçülterek onun boşalttığı yeri sivil toplumla dolduramazsın; tam tersine hem devleti etkin bir şekilde devreye sokarsın hem de sivil toplumu. Sağlık, eğitim vs. harcamaların kısılmasını engelleyecek olanlar sivil toplum örgütleridir. Dolayısıyla kamunun o bölümünün küçültülmesine karşı emniyet sibobu sivil toplum örgütleri. Bunlar mücadeleyi verecek ki kamunun harcamaları azaltılsın. Dolayısıyla kamunun küçültülmesi demek aslında sivil toplumun alanının daraltılması demek. Kamusal alanla devletin kendisini korumaya yönelik faaliyet alanı karıştırılıyor. Örneğin polis devletin, derin devletin büyümesi, kamusal alanın değil devletin büyümesi demektir. Kamusal alan ise devletin sosyal ve ekonomik faaliyetleriyle tanımlanır.

Tüm bunların yanısıra şöyle bir durum da var; aldığımız duyular, uzun bir süredir üzerinde çalışılan ve TÜBİTAK'ın öncülüğünü ve koordinatörlüğünü yaptığı ilgili kamu kuruluşlarının katkılarıyla oluşturulan ulusal teknoloji programının rafa kaldırıldığı yönündedir. Anlaşılan Dünya Bankası'nın bastırmasıyla bu kuruluşun önerdiği teknoloji programı tozlu raflarından indirilerek uygulanmaya konulacak. Bu durumda Türkiye, üçüncü sanayi devriminin ürünlerinin bir tüketicisi olmaktan öteye gidemeyecektir. Çünkü, önerilen programda ne özel sektöre ne de kamu sektörüne teknoloji üretiminde "üretici olma" misyonu verilmemektedir. Bu Türkiye'nin üretim gücünün geleceğinin planlanmasının yabancılara terki anlamına gelir. Dolayısıyla, sadece mühendis odaları değil, sivil toplum türü örgüt kesimleri de bu duruma itiraz etmeli ve bu süreç durdurulmalıdır.

Krizle birlikte binlerce insan işsiz kaldı. Bu kez niteliksiz işgücü değil, nitelikli işgücü de etkilendi.

Bu krizin sonunda çok önemli bir işsizlik kategorisi de ortaya çıkıyor. Genellikle iktisat literatüründe dört tip işsizlik tanımlanır. Mevsimlik işsizlik, friksiyonel işsizlik, yapısal işsizlik bir de devrevi işsizlik. Bütün kapitalist ülkelerde ilk üçü doğal işsizlik olarak kabul edilir. Örneğin, friksiyonel işsizlik türünde işçi işini beğenmiyor ve yeni bir iş buluncaya kadar işsiz kalıyor. Ya da işgücüne yeni katılan bir süre işsiz kalıyor. Elektrik mühendisiyim beğenmedim şurada çalışacağım diyorsun; bu arada işsiz kalıyorsun. Yapısal işsizlikte ise, boş yerlerle aranan nitelikler birbirine uymamakta. Yani iş var ama müracaat eden işe uygun değil. Bizde de millet şöyle alışmış: "Her işi yaparım". Esnek piyasa oluşturmak gerekiyor deniyor ama bizimkiler zaten hazır buna. Halbuki kapitalist sistemde boş yerle müracaat eden kişinin özelliklerinin birbirine uyum sağlaması lazım. Bizde bu ilişki tamamen koptu. Bu tür işsizlik uzun zamandır ciddi boyutlarda.

Esas sorunlu işsizlik türü devrevi işsizliktir. Maalesef, yaşamakta olduğumuz krizle birlikte bu işsizlik türü giderek yaygınlaşmaktadır. İşletmeler, böyle bir konjonktürde bırakınız iş yaratmayı, mevcut işlerini bile tasfiye etmektedirler. Açık işler diye ilan göremiyorsunuz. İşten çıkarmaya kimlerden başlıyorlar? Nitelikli emekten. Yani bu küçülüyorum demektir. Nitelikli emeği atıp yerine nitelikli başkalarını almıyorlar. Giderek küçülme başlıyor. Örneğin medya, kent eklerini, kadın eklerini, Avrupa baskılarını kaldırdı. Eskiden "tencere falan satıyorlar ama genel kültüre katkısı oluyor" derdik; o da kalmadı. Mevcut kapasitesini daraltıyor. Dolayısıyla önümüzdeki dönem nitelikli emeğin inanılmaz biçimde işsiz kaldığını

göreceğiz. Özellikle mühendis odalarının bu durumu ciddi biçimde ele alması lazım. Profesyonel kadrolar çok büyük tehdit altında.